

Heteronomijas izaicinājums medicīnas ētikā

Ginta Vēja

Rīgas Stradiņa universitāte, Humanitāro zinātņu katedra, Latvija

Ievads. Autonomija jeb pašnoteikšanās kā centrālā morālā un politiskā vērtība ir Apgaismības humānisma un liberālisma mantojums, kas nosaka toni arī mūsdienu bioētikas diskusijās. Personas autonomija traktēta gan kā morālo prasību pamats, gan kā to mērķis – cilvēka pienākumi izriet no viņam piemītošas spējas sekot paša noteiktam likumam un šis “morālās pilngadības” potenciāls padara viņu pašu par cieņas objektu. Vēl vairāk, saskaņā ar I. Kantu, varēšana paredz jābūtību (un otrādi) – nekritiska pakļaušanās ārējai vadībai jeb heteronomija ir pretrunā “visu cilvēku pienākumam domāt pašiem”. Savukārt Dž. S. Mills skata indivīda brīvību kā pilnveidošanās un labas dzīves nosacījumu.

Pieņemumam par autonomiju kā intrinsisku vai instrumentālu vērtību ir gandrīz aksiomas statuss Rietumu bioētikā – kā piemērs tam ir informētās piekrišanas doktrīna, kas uzsver pacienta / pētījuma subjekta pašnoteikšanās veicināšanu kā vienu no tās galvenajiem mērķiem. Autonomija kā ideāls paredz pašnoteikšanos, kas ir “maksimāli autentiska un brīva no manipulatīvām, patību kropļojošām ietekmēm” [Christman J., 2009]. Neatkarība no svešām ietekmēm, brīvība no citu iejaukšanās, “savu lēmumu un rīcību virzīšana paša vēlmju un vērtību gaismā” [Taylor, 2009] – tāda ir aptuvena sevis pārvaldīšanas definīcija, kas nenosaka konkrētu lēmumu un rīcību saturu, bet tikai to procedurālo ietvaru, pieļaujot atšķirības individuālajās vērtību sistēmās.

Vienlaikus racionālā, pašpietiekamā subjekta humānisms tiek pakļauts pārvērtēšanai, liberālā individuālisma kritiķi akcentē patības relacionālo raksturu un noraida autonomijas hegemoniju sociālo vērtību visumā. Bioētikas speciālists un tikumu ētikas pārstāvis A. Kempbels brīdina, ka, jaucot autonomiju ar neatkarīgumu, atkarīgums tiek vērtēts kā morāls trūkums, kaut gan atkarība no citiem ir pastāvīgs individuālās eksistences raksturojums. Kembela atzinums liek kritiski izvērtēt atsevišķus autonomijas autentiskuma modeļa traktējumus un tā implikācijas informētās piekrišanas doktrīnai, kā arī ārstniecības personas un pacienta attiecībām kopumā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darbā tiks analizēts A. Kembela piedāvājums neskatīt autonomiju atrauti no atkarīguma un līdztekus brīvības vērtībai uzsvērt citas sociālās vērtības taisnīgas un līdzjūtīgas sabiedrības veidošanai. Papildu Kembela (un citu mūsdienu galveno bioētikas strāvājumu pārstāvju) argumentācijai tiks apskatīta 20. gadsimta filozofa E. Levina autonomā subjekta kritika, pārvietojot mūsdienu bioētikas diskusijas plašākā filozofiskajā kontekstā. Izmantotās metodes – konceptuālā analīze.

Secinājumi. I. Kanta filozofijā heteronomijas jēdziens ieguvis negatīvu nozīmi – pakļaušanos atsvešinošu motīvu iespaidam. Iespējams, arī bioētikas diskursā būtu noderīgi adaptēt E. Levina heteronomijas izpratni, saistot to ar atvērtību otra cilvēka prasībām un morālo atbildību tā ievainojamības priekšā.